

2

Osnove jezika C#

U ovom poglavlju predstavljamo osnove jezika C#.

Svi programi i blokovi koda iz ovog i dva naredna poglavlja na raspolaganju su u obliku interaktivnih primera u LINQPadu. Proučavanje tih primara u kombinaciji s ovom knjigom ubrzava učenje jer možete menjati primere i odmah videti rezultat bez izrade projekata i rešenja u Visual Studiju.

Da biste preuzeli primere, mišem pritisnite jezičak u LINQPadu a zatim izaberite „Download more samples.“ LINQPad je besplatan – idite na adresu <http://www.linqpad.net>.

Prvi C# program

Sledeći program množi 12 sa 30 i prikazuje rezultat, 360, na ekranu. Dvostruka kosa crta znači da je preostali deo reda *komentar*.

```
using System; // Uvoženje imenskog prostora

class Test // Deklaracija klase
{
    static void Main() // Deklaracija metode
    {
        int x = 12 * 30; // Naredba 1
        Console.WriteLine (x); // Naredba 2
    } // Kraj metode
} // Kraj klase
```

Srce ovog programa čine dve *naredbe* (engl. *statements*):

```
int x = 12 * 30;
Console.WriteLine (x);
```

Naredbe se u jeziku C# izvršavaju jedna za drugom, a završavaju se znakom tačka i zarez (ili *blokom koda*, kao što ćemo videti u nastavku). Prva naredba izračunava vrednost *izraza* $12 * 30$ i rezultat smešta u *lokalnu promenljivu*, čije je ime *x* a tip celobrojni (engl. *integer*). Druga naredba poziva *metodu WriteLine* klase *Console*, koja prikazuje vrednost promenljive *x* u obliku teksta na ekranu.

Metoda izvršava određenu akciju pomoću grupe naredaba, koja se zove *blok naredaba* (engl. *statement block*) – što je par vitičastih zagrada između kojih se nalazi nula, jedna ili više naredaba. Definisali smo samo jednu metodu, po imenu *Main*:

```

static void Main()
{
    ...
}

using System;

class Test
{
    static void Main()
    {
        Console.WriteLine (FeetToInches (30));      // 360
        Console.WriteLine (FeetToInches (100));     // 1200
    }

    static int FeetToInches (int feet)
    {
        int inches = feet * 12;
        return inches;
    }
}

```

Metoda može da prima *ulazne podatke* (engl. *input*) od svog pozivaoca tako što definiše *parametre*, a može i da mu vraća *izlazne podatke* (engl. *output*) ako definiše *povratni tip* (engl. *return type*). Definisali smo metodu nazvanu *FeetToInches* (pretvaranje stope u inče) koja ima ulazni parametar za stope i povratni tip za izračunate inče:

```
static int FeetToInches (int feet) {...}
```

Literali 30 i 100 su *argumenti* koje pozivalac prosleđuje metodi *FeetToInches*. Metoda *Main* iz našeg primera ima prazne zagrade iza imena zato što nema ulazne parametre, a njen povratni tip je *void* jer svom pozivaocu ne vraća nikakvu vrednost:

```
static void Main()
```

Metodu čije je ime *Main* C# prepoznaće kao podrazumevanu ulaznu tačku u programu, odakle počinje izvršavanje programa. Metoda *Main* može po potrebi imati povratnu vrednost celobrojnog tipa (umesto *void*), koju vraća izvršnom okruženju (gde je uobičajeno da vrednost različita od nule znači grešku). Metoda *Main* može opcionalno da prihvata niz ulaznih parametara niz znakovnih vrednosti (pomoću kojeg se programu prosleđuju argumenti).

Na primer:

```
static int Main (string[] args) {...}
```


Niz (kao što je *string[]*) predstavlja fiksani broj elemenata određenog tipa. Nizove definirate tako što napišete uglaste zagrade iza tipa elemenata niza. Nizovi su opisani u odeljku „Nizovi“ na strani 31.

Metode su jedna od više vrsta funkcija u jeziku C#. Druga vrsta funkcije koju smo pozvali jeste *operator **, koji obavlja množenje. Postoje još i *konstruktori*, *svojstva* (engl. *properties*), *događaji* (engl. *events*), *indekseri* i *finalizatori*.

U našem primeru, navedene dve metode su grupisane u jednu klasu. *Klasa* grupiše funkcije članice i podatke članove tako da svi zajedno čine celinu i objektno orijentisan građivni blok jezika. Klasa *Console* grupiše članove koji obezbeđuju funkcionalnost učitavanja

podataka sa komandne linije i prikazivanje podataka na njoj, kao što je metoda `WriteLine`. Naša klasa `Test` grupiše dve metode – metodu `Main` i metodu `FeetToInches`. Klasa je jedna vrsta *tipa*, što ćemo razmatrati u odeljku „Osnove tipova“, na strani 14.

Na najvišem nivou programa, tipovi su organizovani u *imenske prostore* (engl. *namespaces*). Direktiva `using` uključuje imenski prostor `System` u našu aplikaciju, kako bismo mogli da koristimo klasu `Console`. Sve svoje klase možemo da definišemo unutar imenskog prostora `TestPrograms`, na sledeći način:

```
using System;

namespace TestPrograms
{
    class Test { ... }
    class Test2 { ... }
}
```

.NET Framework je organizovan tako da su njegovi imenski prostori ugnezđeni jedan u drugi. Na primer, sledeći imenski prostor sadrži tipove za rad s tekstrom:

```
using System.Text;
```

Upotreba direktive `using` samo je pogodniji oblik za programera; svaki tip možete referencirati i pomoću njegovog potpuno kvalifikovanog imena, koje se sastoji od imena tipa, kojem pretodi ime imenskog prostora (kojem tip pripada). Na primer: `System.Text.StringBuilder`.

Prevođenje programskog koda

Kompajler jezika C# prevodi izvorni kôd, raspodeljen u grupu datoteka s nastavkom `.cs`, u oblik koji se zove *sklop* (engl. *assembly*). Sklop je jedinica pakovanja i distribuiranja .NET softvera. Sklop može biti *aplikacija* ili *biblioteka*. Standardna konzolska ili Windows aplikacija ima metodu `Main` i pakuje se u `.exe` datoteku. Biblioteka ima nastavak `.dll` i ekvivalentna je `.exe` aplikaciji ali nema ulaznu tačku. Njena svrha je da je druge aplikacije ili biblioteke pozivaju (*referenciraju*). Sam .NET je veliki skup biblioteka.

Ime kompjajlера C# koda je `csc.exe`. Da biste prevodili svoje programe, možete ga pozivati unutar nekog integrisanog razvojnog okruženja, kao što je Visual Studio, ili pozovite `csc` ručno, s komandne linije. Da biste program preveli ručno, prvo ga snimite u datoteku kao što je `MyFirstProgram.cs`, a zatim predite na komandnu liniju i pokrenite `csc` (nalazi se ispod `%SystemRoot%\Microsoft.NET\Framework<framework-version>`, gde je `%SystemRoot%` direktorijum u kome je instaliran vaš primerak Windowsa), na sledeći način:

```
csc MyFirstProgram.cs
```

Rezultat je aplikacija čije je ime `MyFirstProgram.exe`.

Da biste napravili biblioteku (`.dll`), uradite sledeće:

```
csc /target:library MyFirstProgram.cs
```


Sklopove detaljno razmatramo u poglavljju 18.

Sintaksa

Za sintaksu jezika C# uzor je bila sintaksa jezika C i C++. U ovom odeljku opisaćemo elemente sintakse jezika C# pomoću sledećeg primera programa:

```

using System;

class Test
{
    static void Main()
    {
        int x = 12 * 30;
        Console.WriteLine (x);
    }
}

```

Identifikatori i rezervisane reči

Identifikatori su imena koje programeri izaberu za svoje klase, metode, promenljive itd. U našem primeru programa imamo sledeće identifikatore, redosledom kojim se pojavljuju:

```
System  Test  Main  x  Console  WriteLine
```

Identifikator mora da se sastoji od jedne reči, uglavnom od Unicode znakova, a počinje slovom ili znakom za podvlačenje. C# pravi razliku između malih i velikih slova u identifikatorima. Uobičajena je konvencija prema kojoj se imena parametara, lokalnih promenljivih i privatnih polja pišu s malim početnim slovom i mešanim ostalim slovima (npr., ovoJePromenljiva), a sve ostale identifikatore treba pisati u tzv. Pascal formatu (npr., OvoJeMetoda), s velikim početnim slovom.

Rezervisane reči (engl. *keywords*) jesu imena koje je rezervisao kompjajler i koje zbog toga ne možete koristiti kao identifikatore u svojim programima. U našem primeru programa, imamo sledeće rezervisane reči:

```
using  class  static  void  int
```

Evo i kompletног spiska rezervisanih reči jezika C#:

abstract	const	extern	int	out	short	typeof
as	continue	false	interface	override	sizeof	uint
base	decimal	finally	internal	params	stackalloc	ulong
bool	default	fixed	is	private	static	unchecked
break	delegate	float	lock	protected	string	unsafe
byte	do	for	long	public	struct	ushort
case	double	foreach	namespace	readonly	switch	using
catch	else	goto	new	ref	this	virtual
char	enum	if	null	return	throw	void
checked	event	implicit	object	sbyte	true	volatile
class	explicit	in	operator	sealed	try	while

Izbegavanje sukoba

Ako zaista želite da koristite identifikator koji je isti kao jedna od rezervisanih reči, to možete uraditi tako što mu pridružite prefiks @. Na primer:

```
class class  {...}      // Nije dozvoljeno
class @class {...}      // Ispravno
```

Pošto simbol @ nije sastavni deo samog identifikatora, @imePromenljive je isto što i imePromenljive.

Prefiks @ može biti koristan kada radite s bibliotekama napisanim na drugim .NET jezicima koji imaju druge rezervisane reči.

Kontekstne rezervisane reči

Neke rezervisane reči su *kontekstne*, što znači da se mogu koristiti kao identifikatori – bez prefiksa @. To su sledeće:

add	by	from	in	on	select	where
ascending	descending	get	into	orderby	set	yield
async	dynamic	global	join	partial	value	
await	equals	group	let	remove	var	

Pri upotrebi kontekstnih rezervisanih reči, ne može se pojaviti dvomislenost u kontekstu u kojem se one koriste.

Literali, graničnici i operatori

Literali su jedinice podataka umetnute u program. U našem primeru programa, literali su 12 i 30.

Graničnici služe za razgraničavanje pojedinih delova strukture programa. U našem primeru programa imamo sledeće graničnike:

```
{ } ;
```

Vitičaste zagrade grupišu više naredaba u jedan *blok naredaba*.

Svaka naredba se završava znakom tačka i zarez. (Međutim, taj znak nije obavezan iza blokova naredaba.) Jedna naredba može se prostirati na više redova:

```
Console.WriteLine
(1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10);
```

Operatori transformiše i kombinuje izraze. Većina operatora jezika C# pišu se u obliku simbola, kao što je operator množenja, *. Operatore razmatramo detaljnije u nastavku ovog poglavlja. U našem primeru programa, koristimo sledeće operatore:

```
. () * =
```

Tačkom se obeležava član nečega (ili je decimalna tačka u numeričkim literalima). Zagrade se koriste u pozivima i deklaracijama metoda; prazne zagrade se navode kada metoda ne prihvata nijedan argument. Znak jednakosti obavlja operaciju *dodeljivanja vrednosti*. (Dvostruki znak jednakosti, ==, ispituje jednakost, kao što ćemo videti u nastavku poglavlja.)

Komentari

U jeziku C# postoje dve vrste komentara za dokumentovanje izvornog koda: *jednoredni komentari* i *višeredni komentari*. Jednoredni komentar počinje dvostrukom kosom crtom i nastavlja se do kraja reda. Na primer:

```
int x = 3; // Komentar o dodeli vrednosti 3 promenljivoj x
```

Višeredni komentar počinje znacima /* i završava se sa */. Na primer:

```
int x = 3; /* Ovak komentar se prostire
u dva reda */
```

U komentare se mogu umetati dokumentacione XML oznake, što je objašnjeno na strani 164 u poglavlju 4.

Osnove tipova

Tip (engl. *type*) definiše prirodu date vrednosti. U našem primeru, koristimo dva literalna tipa `int` čije su vrednosti 12 i 30. Deklarisali smo i *promenljivu* tipa `int` čije je ime `x`:

```
static void Main()
{
    int x = 12 * 30;
    Console.WriteLine (x);
}
```

Promenljiva (engl. *variable*) opisuje mesto u memoriji gde se nalaze vrednosti koje se mogu menjati tokom vremena. Za razliku od toga, *konstanta* uvek predstavlja istu vrednost (više o tome u nastavku ovog poglavlja):

```
const int y = 360;
```

Sve vrednosti u C# programu jesu *instance* određenog tipa. Tip promenljive određuje značenje njene vrednosti, kao i skup vrednosti koje promenljiva može imati.

Primeri unapred definisanih tipova

Unapred definisani (standardni, ugrađeni) tipovi jesu tipovi koje kompjajler koda podržava bez eksplisitne definicije tipa. Tip `int` je unapred definisan tip za celobrojne vrednosti koje se mogu smestiti u 32 bita memorije, u opsegu od -2^{31} do $2^{31}-1$. Nadinstancama tipa `int` možemo obavljati operacije kao što su aritmetičke, na sledeći način:

```
int x = 12 * 30;
```

Drugi unapred definisan tip u jeziku C# jeste `string`. Tip `string` predstavlja niz alfanumeričkih znakova, kao što je „.NET“ ili „<http://www.mikroknjiga.rs>“. Znakovne nizove možemo obrađivati pomoću funkcija kao što su sledeće:

```
string message = "Hello world";
string upperMessage = message.ToUpper();
Console.WriteLine (upperMessage); // HELLO WORLD

int x = 2015;
message = message + x.ToString();
Console.WriteLine (message); // Hello world2015
```

Unapred definisan tip `bool` može imati jednu od dve moguće vrednosti: `true` ili `false`. Tip `bool` se uglavnom koristi za uslovno usmeravanje toka izvršavanja programa pomoću naredbe `if`. Na primer:

```
bool simpleVar = false;
if (simpleVar)
    Console.WriteLine ("This will not print");

int x = 5000;
bool lessThanAMile = x < 5280;
if (lessThanAMile)
    Console.WriteLine ("This will print");
```


Jezik C# prepoznaje unapred definisane tipove (koji se nazivaju i ugrađeni tipovi) na osnovu odgovarajućih rezervisanih reči jezika. Imenski prostor System .NET Frameworka sadrži brojne važne tipove koji nisu unapred definisani u jeziku C# (na primer, `DateTime`).

Primeri namenskih tipova

Isto kao što možemo graditi složene funkcije kombinujući jednostavne, možemo graditi i složene tipove kombinujući osnovne ili osnovne tipove. U narednom primeru, definišemo namenski (nestandardni) tip (engl. *custom type*) čije je ime `UnitConverter` – klasu koja omogućava konverziju mernih jedinica:

```
using System;

public class UnitConverter
{
    int ratio;                                     // Polje
    public UnitConverter (int unitRatio) {ratio = unitRatio; } // Konstruktor
    public int Convert (int unit)     {return unit * ratio; } // Metoda
}

class Test
{
    static void Main()
    {
        UnitConverter feetToInchesConverter = new UnitConverter (12);
        UnitConverter milesToFeetConverter = new UnitConverter (5280);

        Console.WriteLine (feetToInchesConverter.Convert(30));      // 360
        Console.WriteLine (feetToInchesConverter.Convert(100));     // 1200
        Console.WriteLine (feetToInchesConverter.Convert(
                           milesToFeetConverter.Convert(1))); // 63360
    }
}
```

Članovi tipa

Tip sadrži *podatke članove* (engl. *data members*) i *funkcije članice* (engl. *function members*). Podatak član klase `UnitConverter` jeste *polje* (engl. *field*) čije je ime `ratio` (faktor konverzije). Funkcije članice klase `UnitConverter` jesu metoda `Convert` i *konstruktor* klase `UnitConverter`.

Simetrija unapred definisanih i namenskih tipova

Jedna od lepota jezika C# jeste činjenica da ima malo razlika između unapred definisanih i namenskih tipova. Unapred definisan tip `int` opisuje celobrojne vrednosti. On čuva podatke – 32 bita – i ima funkcije članice za rad s tim podacima, kao što je metoda `ToString`. Slično tome, naš namenski tip `UnitConverter` opisuje konverzije mernih jedinica. On čuva podatke – faktor konverzije – i ima funkcije članice koji rade s tim podacima.

Konstruktori iinstanciranje tipova

Podaci članovi tipa dobijaju vrednosti izradom instance, tj. *instanciranjem*, tipa. Unapred definisani tipovi mogu se instancirati jednostavnim navodenjem literalna, kao što su 12 ili "Zdravo svima". Operator `new` pravi instance namenskog tipa. Instancu tipa `UnitConverter` napravili smo i definisali pomoću sledeće naredbe:

```
UnitConverter feetToInchesConverter = new UnitConverter (12);
```

Odmah pošto operator `new` instancira objekat, poziva se *konstruktor* tipa radi inicijalizovanja stanja objekta. Konstruktor se definiše u istom obliku kao metoda, s tom razlikom što su ime metode i njen povratni tip jednaki imenu tipa:

```
public class UnitConverter
{
    ...
}
```

```
public UnitConverter (int unitRatio) { ratio = unitRatio; }  
...  
}
```

Statički članovi i članovi instance

Podaci članovi i funkcije članice koje deluju na konkretnu *instancu* tipa, zovu se *članovi instance*. Metoda `Convert` klase (tipa) `UnitConverter` i metoda `ToString` tipa `int` primjeri su članova instance. Članovi tipa su standardno članovi instance.

Podaci članovi i funkcije članice koje ne deluju ni na jednu određenu instancu tipa, nego na sam tip, moraju se označiti kao `static`. Metode `Test.Main` i `Console.WriteLine` jesu statičke metode. Klasa `Console` je u stvari *statička klasa*, što znači da su *svi* njeni članovi statički. Nećete nikad napraviti instancu klase `Console` – istu konzolu dele svi delovi aplikacije.

Da bismo ilustrovali razliku između članova instance i statičkih članova, u narednom kodu polje instance `Name` sadrži vrednost koja pripada jednoj od postojećih instanci klase `Panda` (može biti različita u drugim instancama), dok polje `Population` sadrži vrednost koja je uvek jednaka u svim postojećim instancama klase `Panda`:

```
public class Panda  
{  
    public string Name;           // Polje instance  
    public static int Population; // Statičko polje  
  
    public Panda (string n)      // Konstruktor  
    {  
        Name = n;                // Dodeljuje vrednost polju instance  
        Population = Population + 1; // Inkrementira statičko polje Population  
    }  
}
```

Naredni kôd pravi dve instance klase `Panda`, prikazuje njihova imena a zatim prikazuje i ukupan broj pandi:

```
using System;  
  
class Test  
{  
    static void Main()  
    {  
        Panda p1 = new Panda ("Pan Dee");  
        Panda p2 = new Panda ("Pan Dah");  
  
        Console.WriteLine (p1.Name);      // Pan Dee  
        Console.WriteLine (p2.Name);      // Pan Dah  
  
        Console.WriteLine (Panda.Population); // 2  
    }  
}
```

Rezervisana reč `public`

Rezervisana reč `public` izlaže (stavlja na raspolaganje) članove jedne klase drugim klasama. U našem primeru, pošto polje `Name` klase `Panda` nije deklarirano kao `public` (javno), klasa `Test` ne može da mu pristupa. Deklarisanjem svog člana kao `public`, tip poručuje sledeće: „Ovo hoću da drugi tipovi vide – sve ostalo su moji privatni detalji implementacije“. U objektno orijentisanom modelu kaže se da javni članovi *kapsuliraju* (engl. *encapsulate*) privatne članove tipa.

Konverzije tipova

C# može da pretvara instance jednog tipa u drugi, kompatibilan tip. U postupku konverzije uvek nastaje nova vrednost od postojeće. Konverzije mogu biti *implicitne* ili *eksplicitne*: implicitne konverzije se odvijaju automatski, dok je za eksplisitne konverzije potrebno eksplisitno *pretvaranje* (engl. *casting*). U primeru koji sledi, *implicitno* pretvaramo instancu tipa `int` u tip `long` (koji ima dvostruko veći broj bitova od tipa `int`), ali *eksplicitno* pretvaramo `int` u tip `short` (koji ima upola manji kapacitet od tipa `int`):

```
int x = 12345;           // int je 32-bitni ceo broj
long y = x;              // Implicitna konverzija u 64-bitni ceo broj
short z = (short)x;      // Eksplisitna konverzija u 16-bit ceo broj
```

Implicitne konverzije su dozvoljene kada su ispunjena oba sledeća uslova:

- Kompajler može garantovati da će operacija biti uspešna.
- Pri konverziji se ne gube informacije.¹

Nasuprot tome, *eksplicitne* konverzije su obavezne u jednom od sledećih slučajeva:

- Prevodilac ne može da garantuje uspešnu konverziju.
- Pri konverziji može doći do gubljenja informacija.

(Ako kompjajler može da utvrdi da će konverzija *uvek* biti neuspešna, zabranjene su obe vrste konverzija. Konverzije u kojima učestvuju generički tipovi, u određenim uslovima mogu se takođe završiti neuspehom – videti odeljak „Parametri tipa i konverzije“ u poglavlju 3.)

Numeričke konverzije koje smo upravo razmotrili, ugrađene su u jezik. C# podržava još i *konverzije referenci* i *konverzije pri pakovanju/raspakivanju* (videti poglavlje 3), kao i *namenske konverzije* (videti odeljak „Preklapanje operatora“ na strani 142 u poglavlju 4). Pošto pri namenskim konverzijama kompjajler ne namerice pravila koja smo naveli, moguće je da se loše projektovani tipovi drugačije ponašaju.

Vrednosni tipovi i referentni tipovi

Svaki tip u jeziku C# pripada jednoj od sledećih kategorija:

- Vrednosni tipovi
- Referentni tipovi
- Generički parametri tipa
- Pokazivački tipovi

U ovom odeljku razmotrićemo vrednosne tipove i referentne tipove. Generičke parametre tipa razmotrićemo u odeljku „Generičke komponente“ na strani 94 poglavlja 3, a pokazivačkim tipovima bavićemo se na strani 159 poglavlja 4.

Vrednosnim tipovima (engl. *value types*) pripada većina ugrađenih tipova (a to su svi numerički tipovi, tip `char` i tip `bool`), te namenske strukture (tip `struct`) i nabranja (tip `enum`).

Referentni tipovi (engl. *reference types*) jesu sve klase i svi nizovi, delegati i interfejsi. (Toj kategoriji pripada i ugraden tip `string`.)

1. Treba imati u vidu da se pri konverziji vrlo velikih vrednosti tipa `long` u `double` gubi deo preciznosti.

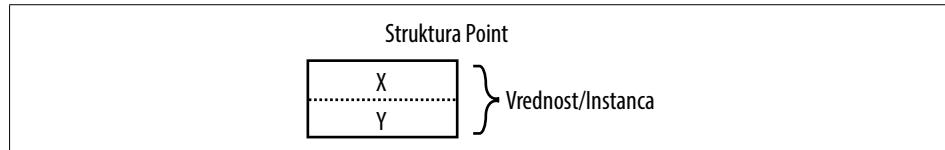
Suštinsku razliku između vrednosnih i referentnih tipova čini način na koji se oni obrađuju u memoriji.

Vrednosni tipovi

Sadržaj promenljive *vrednosnog tipa* jeste određena konstanta ili vrednost. Na primer, sadržaj ugrađenog vrednosnog tipa `int` čini 32 bita podataka.

Namenski vrednosni tip možete definisati pomoću rezervisane reči `struct` (slika 2-1):

```
public struct Point { public int X, Y; }
```


Slika 2-1. Izgled instance vrednosnog tipa u memoriji.

Dodeljivanjem instance vrednosnog tipa drugoj promenljivoj, izvorna instanca se uvek kopira.

Na primer:

```
static void Main()
{
    Point p1 = new Point();
    p1.X = 7;

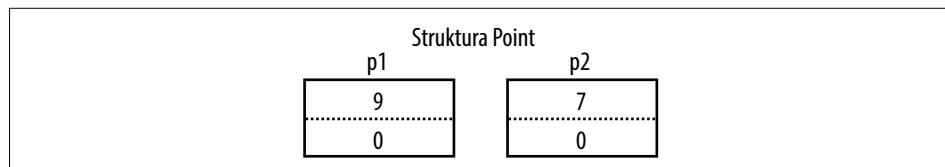
    Point p2 = p1;           // Dodeljivanje prouzrokuje kopiranje

    Console.WriteLine (p1.X); // 7
    Console.WriteLine (p2.X); // 7

    p1.X = 9;               // Nova vrednost za p1.X

    Console.WriteLine (p1.X); // 9
    Console.WriteLine (p2.X); // 7
}
```

Slika 2-2 prikazuje da su promenljive `p1` i `p2` smeštene u memoriju nezavisno jedna od druge.

Slika 2-2. Pri operaciji dodeljivanja, instanca vrednosnog tipa se kopira.

Referentni tipovi

Referentni tip je složeniji od vrednosnog i čine ga dva dela: *objekat* i *referenca* na taj objekat. Sadržaj promenljive ili konstante referentnog tipa jeste referenca na objekat koji sadrži vrednost. Evo kako izgleda tip `Point` iz prethodnog primera kada ga napišemo u obliku klase, a ne kao tip `struct` (slika 2-3):

```
public class Point { public int X, Y; }
```